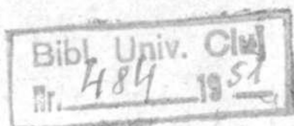
UTOPIA

Anul II No. 2. Aprilie 1930

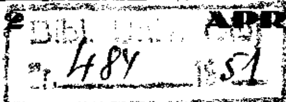

CUPRINSUL:

Tip. Cartea Românească Cluj — 20

UTOPIA

ANUL II. No. 2 APRILIE 1930

POLITICA TINERETULUI [1]

Simion C. Mândrescu.
Prof. Univ.

Inţeleg pe deplin nedumerirea tineretului nostru universitar în faţa problemei: „care trebue să fie orientarea politică a tineretului?" Inţeleg şi nedumerirea sa în faţa altor întrebări ce şi le pune, ca: „să facă, sau să nu facă politică?", să se înscrie, sau să nu se înscrie în partide politice?", căci experienţa, ce au făcut-o unii, înscriindu-se în partide politice, nu li-a adus decât desiluzii, dacă nu s'au putut adapta mediului viciat, în care se complac, fără excepţie, vechile noastre partide.

Deacea dau cu plăcere urmare invitaţii Dvoastră de a-mi spune părerea în această importantă chestiune. Fac acest lucru şi din convingerea, că legăturile dintre noi, profesorii, şi tineret nu trebue să se mărginească numai la îndrumarea ştiinţifică în ramura de învăţământ, pe care o reprezintăm, ci trebue să cuprindă şi viaţa extrauniversitară a acelora, cari vor avea să ne înlocuiască mâine nu numai în ştiinţă, ci şi în conducerea scumpei noastre patrii.

La întrebarea: „Care trebue să fie orientarea politică a tineretului?", răspund:

Noi, profesorii bătrâni, din tinereţe am avut un singur ideal: realizarea unităţii noastre naţionale. Toată politica noastră din trecut avea ca obiectiv acest măreţ ţel. Intărirea vechiului regat şi pregătirea sufletească a tuturor Românilor pentru marea jertfă, pe care avea să o facă neamul întreg, ne preocupau pe toţi oamenii politici, şi tineri şi bătrâni. „Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor", operă tinerească, s'a transformat, când ceasul a sunat, în „Liga pentru unitatea politică a tuturor Românilor", operă bărbătească.

Unitatea noastră naţională a devenit realitate, visul secular s'a realizat, obiectivul nostru a fost ajuns.

N'au fost înlăturate însă urmele nedreptăţii istorice, pe cari vitregia vremurilor le-a săpat adânc în viaţa morală şi materială a neamului nostru.

Şi acestea trebuesc înlăturate cu orice preţ.

Iată orientarea politică, care se impune tineretului nostru şi

[1]) Articol primit la redacţie din partea dlui prof. univ. S. Mândrescu relaitiv la ancheta întreprinsă de noi cu titlul de mai sus. N. R.

s'ar putea exprima printr'un singur cuvânt: *românism*, şi care pentru orice suflet şi minte înţelegătoare este un întreg program politic, este singurul program, pe care poate şi este dator să-l adopte tineretul nostru, mai ales cel universitar.

La întrebarea: „Dacă tineretul nostru universitar să facă sau nu politică", dacă să se înscrie sau nu în partide politice", răspund cu hotărâre: da, tineretul nostru universitar să facă politică. Il obligă la aceasta Constituţia, îl obligă legea electorală, îl obligă mai presus de toate datoria sa faţă de interesele superioare ale neamului nostru, cari au nevoie de minţi luminate, de suflete şi mâini curate, cari să le apere şi susţină. Ţara are nevoie de gruparea tineretului în jurul unui steag, pentru ca să se poată apăra cu succes în contra duşmanilor dinăuntru şi din afară. La rândul său tineretul, pentru a putea corespunde înaltei sale misiuni, de azi şi de mâine, are nevoie de o temeinică şi sănătoasă pregătire, are nevoie de o şcoală politică, şi aceasta nu se poate face stând departe de problemele vieţii noastre publice.

Cum însă rezolvarea problemelor vieţii noastre publice nu se poate face decât de către un organism închegat, partidul politic apare ca o necesitate în viaţa de Stat, şi în consecinţă înscrierea tineretului nostru într'un partid politic se impune.

Este însă prea adevărat, că vechile partide politice, cari au făcut, dela marea unire până astăzi, din interesele superioare ale neamului nostru obiect de ruşinoase tranzacţii pentru meschine socoteli electorale, nu pot fi o şcoală bună pentru tineretul nostru, ci sunt mai degrabă o şcoală periculoasă pentru el.

Tineretului român îi trebue un partid, hotărât să-şi impună ca supremă datorie apărarea intereselor superioare, repararea nedreptăţii istorice amintite şi însănătoşirea vieţii noastre publice.

Lipsa unui astfel de partid, m'a făcut pe mine şi pe câţiva colegi şi prieteni să creăm partidul radical-naţional, în care tineretul nostru să poată face şcoală politică şi care să fie în acelaş timp şi o rezervă curată a ţării la vreme de grea cumpănă.

Tineretul, grupat în jurul steagului partidului nostru şi pregătit la şcoala noastră, împreună cu conducătorii partidului, va putea înfăptui ceace aşteaptă Ţara dela un partid curat românesc, românesc prin alcătuirea sa şi românesc şi prin programul său, sau îşi va putea impune doctrinele şi directivele câştigate la şcoala noastră altor partide cu cari ar voi să colaboreze sau în cari s'ar hotărî să se înscrie ulterior.

Prin urmare: să facă politică tineretul nostru, să fugă însă de politicianism şi de partidele cari l-au practicat şi-l practică.

REGIONALISM...

I. Haşegan.

Intr'un organism social elementele dela periferie au fost întotdeauna mai expuse vitregiilor vremii. Lăsate adeseori numai la ajutorul lor propriu, pentru a se menţine, ele au avut nevoe de o mai mare desfăşurare de forţe, de mai mult spirit combativ şi de mai multă solidaritate. Sub privirea şi pânda inamicului, patimile mici se pierd şi toţi îşi unesc sforţările pentru a păstra ceeace fiinţa lor are mai scump.

Aşa s'a format armura sufletească a Românilor ardeleni, sub aspra priveghere a Budapestei. Tendinţele politice cari nu găseau suficient teren de afirmare, se concentrau spre a da altă luptă menită să conserve şi să desvolte patrimoniul cultural al neamului. Biserica şi legea se înfrăţesc în adăpostirea fiinţei etnice a naţiei. Aspiraţiunile de ordin naţional răsbat şi se ţes organic în cele culturale. Un efort strălucit al tuturor elementelor de valoare, o admirabilă disciplină şi subordonare a tuturor intereselor, unuia singur şi permanent, acestea sunt caracteristicile vieţii poporului ardelean dinainte de unire.

In largul zărilor ochii priveau spre Bucureşti şi acolo îşi găseau adăpost toţi cei ce, înfrângând riscurile unei atitudini hotărîte, plecau să se integreze în ritmul culturii româneşti şi să predice nădejdea zilei de mâine.

Incurând epopeea care începuse să se desfăşoare de mult în adâncuri, se va precipita şi se va încheia cu formarea noului stat românesc.

A doua zi după victorie, Ardealul a căutat să se regăsească. Stingherit oarecum, după primele manifestări de entuziasm, el îşi dibuia un drum nou. Dar resortul lui intim era complect desorganizat şi numai cu trecerea timpului şi-a revenit şi a început să se încadreze organic în noua aşezare a lucrurilor. Nici azi încă nu şi-a trasat definitiv drumul. Ispite mari i-au stat în cale, hărţuindu-l şi făcându-l să-şi risipească fragmentar marea lui rezervă de energie, cinste şi bun simţ.

Fără experienţa guvernării şi fără o viaţă politică de iniţiativă proprie şi directive largi, a fost firesc ca forţele politice ardelene să pară stângace şi fără amploarea şi desinvoltura necesară evenimentelor ce se succedau. Ţinute în şah, îndeosebi de partidul liberal, care prin maestrul său neîntrecut I. Brătianu, a surprins partea lor slabă, ele au fost timp de un deceniu îndepărtate dela cârma ţării şi ostracizate aproape.

Dacă rezerva şi prudenţa oarecum înăscută Ardelenilor şi care s'a dovedit dealtfel foarte bună în trecut — nu i-ar fi împiedecat, ar fi fost poate mai bine ca, eliberaţi de vestigiile

unui trecut de dârză rezistență și de izolare, să pornească, cu sufletul deschis și larg spre a se încadra fără condiții și fără rezerve în albia crescută a forțelor românești de dincolo de munți.

La intervale mari, în momente istorice hotărîtoare, prudența excesivă și calculul meticulos, micșorează elanul și valoarea lui și numai aruncate peste bord, acțiunea întreprinsă vijelios, se apropie de sublim și realizează minunea așteptată de toți. Dovadă este răsboiul nostru. Incercările făcute au rămas însă fără răsunet și considerat oarecum **minor politic**, Ardealul a început lupta pentru **emancipare.** Timp de zece ani a canalizat nemulțumiri, a organizat energii, a resuscitat speranțe, a criticat și condamnat atitudini, isbutind astfel să creeze și să întrețină un mit al său, iar pentru a nu se limita la o singură provincie și pentru a dobândi astfel drept la guvernare, a unit la aspirațiile lui și pe cele ale partidului țărănesc din vechiul regat.

Astăzi Ardealul își trăește apogeul său politic, dar prestigiul lui a scăzut. Mitul se destramă și partidul care vorbește în numele lui, a dovedit doar atât: că nu e nici mai bun nici mai rău decât celelalte. Cu mici deosebiri de nuanțe, s'a convertit și adaptat și el moravurilor vechi pe cari le combătea fiind în opoziție.

Dar, alături de prestigiul politic al Ardealului, în această încordare și deslănțuire de forțe, s'a pierdut ceva mai de preț. „Politicul" (electoralul) s'a instalat în locurile de frunte captând resursele și atenția publică și înăbușind sau făcând să treacă pe planul al doilea preocupările de ordin cultural. Un dispreț pentru bucuriile spiritului, o goană meschină după situații, un spirit de vrajbă și uneltire mergând până la inconștiență, acestea sunt în parte rezultatele emulației politice a partidelor.

Pare că tradiția de cultură și cumințenie de odinioară a dispărut complect. Iosif, Goga, Coșbuc ne par oameni dintr'un trecut prea îndepărtat.

După zece ani dela unire, generația zisă nouă este încă fără o orientare precisă și ca și cum isvoarele miraculoase ale posibilităților noastre sufletești ar fi secătuite, ea oscilează între vremelnicile ispite ale democrației politice și între chemarea îndepărtată a tradiției înaintașilor.

Si totuși, zorii unui nou răsărit nu sunt departe. Zece ani de sbucium steril, de domnie a mediocrității, au măcinat idolii înălțați și puțin lipsește ca ei să se prăbușească la pământ.

Pornesc ici colo inițiative, se desenează lent acțiuni (unele chiar în interiorul partidelor politice) cari vor o purificare a atmosferei, o restabilire a valorilor. La început izolate, ele se vor găsi în curând pe acelaș drum, spre adevăratele isvoare ale forțelor noastre sufletești.

Inflaţia valorilor politice va scădea căci a început a se ghici golul şi micimea sufletească din dosul lor: mulţimile vor sfărâma iarăşi viţeii de aur şi vor înălţa din nou altar, virtuţii şi spiritului.

Patima politică, întinsă ca o pecingine dela cele mai neînsemnate manifestări publice, până la cele mai importante instituţii de cultură, şi paralizând orice activitate folositoare şi necesară, va trebui isgonită, sau cel puţin limitată şi pe fondul sufletesc comun al provinciilor ţării, vor trebui înălţate temple de cultură. In acest sens o emulaţie între provinciile ţării va fi o binecuvântare şi Ardealul, nădăjduim că va şti să-şi cucerească un loc de frunte, desfăcându-se cât mai curând din mreaja unei excesive activităţi politice şi îndreptându-şi energiile spre realizări de o valoare mai puţin efemeră şi mai puţin contestabilă.

TOLSTOI CĂTRE GANDHI

Trad. *Edm. Privat dr.*

In revista „Europe“ cunoscutul scriitor umanitarist Romain Rolland publică un studiu remarcabil despre Tolstoi şi Asia. E cu atât mai interesant cu cât atinge şi persoana lui Gandhi, conducătorul opiniei publice din India. Citàm din acest studiu două scrisori ale lui Tolstoi, ca documente valoroase.

In anul 1847, când era de 19 ani, Tolstoi a zăcut într'un spital din Kazan. Vecinul său de pat a fost un preot budist (lama), rănit grav de către un bandit. Aici a auzit Tolstoi prima oară despre legea nerezistenţei pe care a regăsit-o peste 30 de ani atât de profundă. In anul 1896 a cetit cu mare interes scrierile lui Vivekananda şi a gustat dialogurile lui Rama Krişna. Din cauza atitudinei sale de apostol în ce priveşte spiritul iubirii în contra spiritului de forţă, mai mulţi hinduşi l-au considerat deja pe Tolstoi ca un Rişi incarnat, ca adevăratul lor conducător spiritual.

In anul 1908 Tolstoi a primit o scrisoare dela C. R. Das, care mai târziu a devenit capul politic al partidului hinduşilor independenţi, luptători pentru Svarag (autonomie) prin mijloace revoluţionare.

Tolstoi i-a răspuns într'o scrisoare lungă, pentru a apăra ideea sa despre nerezistenţă şi ideea iubirii, citând adeseori pe Krişna: „Se poate spera, scrie între altele Tolstoi, că în lumea bramană-budistă şi confuciană această nouă minciună ştiinţifică n'ar avea loc, şi că chinezii, japonezii şi hinduşii neînţelegând religiunea cea mincinoasă, care aprobă forţa, ar putea reuşi să ajungă chiar la legea iubirii, proprie omenirei şi atât de glorios proclamată de către Maeştrii din Orient. Insă super-

stiția despre știința, care înlocuiește religia, se răspândește din zi în zi mai mult în Orient".

„Afirmi, că englezii au subjugat India, fiindcă India nu rezistă în deajuns forței cu forța? Chiar contrarul este adevărat. Că Anglia a subjugat pe hinduși, acesta s'a putut întâmpla numai din cauza că hindușii au considerat și consideră forța, ca principiul fundamental al organizației lor sociale. In sensul acestui principiu ei s'au supus viceregilor lor. Sub numele acesta ei au luptat în contra lor, în contra europenilor, în contra englezilor... O campanie comercială de 30 mii de oameni slabi — au subjugat pe un popor de douăsute de milioane! Spune aceasta unui om liber de idei preconcepute! El nici nu va pricepe, ce pot însemna aceste cuvinte... Oare nu-ți pare a fi evident, că conform acestor cifre, nu englezii, ci hindușii înșuși au subjugat pe hinduși? Omul trebue să trăiască în armonie cu legea iubirii din inima sa proprie, care cuprinde principiul nerezistenței și neparticipărei în orice act de forță. Atunci de sigur nu numai că o sută de oameni nu vor putea subjuga pe milioane, ci nici milioane nu vor putea subjuga pe unul singur. Nu rezista răului, nu participa la el, nici la constrângerile exercitate de superiori, de tribunal, de impozite și în primul rând de armată. Atunci nimica și nimenea din lumea întreagă nu te poate subjuga".

Scrisoarea aceasta apărută în gazetea lui C. R. Das: „Free Hindostan", a ajuns în mâna tânărului hindus care a funcționat în Africa de Sud ca legiuitor. Numele său era Gandhi. L-a impresionat profund și a scris lui Tolstoi în anul 1909 rugându-l să-i permită să traducă scrisoarea lui. Totodată i-a povestit istoria propagandei sale și lupta pacifistă pe care o duce de zece ani de zile — după spiritul evangheliei lui Tolstoi.

Marele scriitor rus i-a trimis binecuvintarea sa frățească, „la lupta blândeței în contra cruzimei, umilinței în contra orgoliului și forței". El a cetit ediția engleză de Hind Svarag, trimis de către Gandhi. A cetit și biografia lui. Cu o lună de zile înainte de a fugi în singurătate și moarte, Tolstoi scria lui Gandhi (la 7 Septemvrie 1910) scrisoarea următoare, pe care Romain Rolland o consideră ca testamentul său spiritual.

„Am primit gazeta D-v. „Indian Opinion" și mi a părut bine, să aflu ceea ce ne raportează asupra nerezistenții absolute. Aș vrea să Vă exprim cum m'a impresionat cetirea ei.

Cu cât trăiesc mai mult, și mai cu seama acum simțind apropierea morții, cu atât mai mult simt dorința de a exprima ceeace atinge profund inima mea, ceeace îmi pare mai grav peste tot. Și anume, ce este numit nerezistență, în sfârșit nu este alteceva decât însușirea legei iubirii, transformată prin interpretări mincinoase. Iubirea, sau dorul inimilor după o unire umanitară și solidaritate. Aceasta reprezintă unica și

superioara lege a vieţii. Aceasta o doresc cu toţii şi o simt în profundul inimii.

Legea aceasta au proclamat-o toţi savanţii omenirei, hinduşi, chinezi, evrei şi romani. După părerea mea, Christos a exprimat-o în modul cel mai clar, el spunea cu cuvinte simple că legea aceasta cuprinde toate legile şi profeţiile. Şi mai departe prevăzând transformarea ce ameninţă legea aceasta, a arătat pericolul, că oamenii a căror viaţă este dedicată intereselor materiale îi vor putea da un alt sens. Pericolul acesta este, că ei se vor crede îndreptăţiţi să-şi apere interesele lor prin forţă, să bată bătaia, şi să reia cu putere ce a fost luat cu forţa. Isus a ştiut bine, precum ştie fiecare cugetător, că uzul forţei nu se acordă cu ideea iubirii, care este cea mai superioară lege a vieţii. El a ştiut că dacă forţa ar fi permisă, chiar şi numai într'o singură ocazie, legea ar fi imediat distrusă. Intreagă civilizaţia creştină, care pare a fi atât de glorioasă, a crescut pe această neînţelegere şi contrast evident, straniu câteodată, intenţionat, dar adeseori fără conştiinţă..."

„In legea creştină a iubirii este dat mai clar şi mai simplu ca oriunde: creştinii au acceptat în mod solemn şi totuşi au găsit admisibil uzul forţei şi au bazat întreaga lor viaţa pe forţă. Astfel viaţa popoarelor creştine curge în plină contrazicere cu confesiunea lor şi baza lor de viaţă, între *iubirea*, care trebue să fie legea activităţii şi *forţa* acceptată în diferite forme".

—

Statele Unite ale Europei

(Studiu economic)

de **Gheorghe Dragoş.**

Răsboiul a adus asupra Europei o mulţime de crize: criză morală, criză economică, financiară, etc. etc. Se înţelege că în articolul de faţă nu voi vorbi despre crize şi cu atât mai puţin despre cea morală. Voi încerca însă să arăt pe scurt ce păreri s'au emis în privinţa mijloacelor celor mai potrivite pentru înlăturarea crizei economice.

Cum unul dintre cele mai mult discutate şi susţinute mijloace este formarea unei uniuni a statelor europene, mă voi ocupa şi eu, în cele ce urmează, de această chestiune.

Omenirea, înspăimântată de urmările desastruoarse ale răsboiului a căutat să înfiinţeze un for suprem internaţional, care să rezolve în mod amical toate conflictele dintre state şi să împiedice, pe cât se va p[illegible]ea, răsboaiele. In acest scop 56 de state, din diverse părţi ale globului, au înfiinţat Societatea Naţiunilor.

Deşi această societate există de zece ani, totuşi, în afară de câteva conflicte politice mai neînsemnate, n'a putut realiza nici pe departe o stare de linişte şi de înţelegere mondială. Cauza trebue căutată în greşala iniţială de a se pune temei pe visuri şi himere, fără a se căuta realitatea şi fără a baza temelia societăţii naţiunilor pe realitate.

Din această cauză, răsboiul armelor deşi sfârşit, totuşi omenirea continuă să fie frământată de un răsboiu şi mai crâncen: răsboiul economic.

In ce constă acest răsboiu? El constă în ruperea ritmului normal al relaţiunilor comerciale internaţionale şi din politica ultra protecţionistă economică, inaugurate de toate ţările. Pe când înaintea cataclismului mondial corculaţia mărfurilor dela stat la stat era liberă şi comerţul neîngrădit, azi fiecare stat are pretenţia să producă de toate, să nu cumpere nimic dela altul, în schimb să exporte cât mai mult. Toţi luptă cu înverşunare contra tuturor.

Urmarea o vedem cu toţii. Acele ramuri de producţie, cari sunt specifice şi favorabile unei ţări, produc mult dar fără posibilitate de desfacere în exterior. Preţul mărfurilor scade, întregrinderile nu mai rentează, producătorii sărăcesc, şomajul rânjeşte la toate răspântiile. Celelalte ramuri de producţie, pe cari natura nu le favorizează, dar totuşi se bucură de încurajarea statelor, produc scump, n'are cine să le cumpere produsele, fiindcă consumatorii, elemente productive ale celorlalte ramuri de producţie, sunt sărăciţi. Urmează şi în aceste ramuri de producţie aceeaşi criză ca şi în celelalte.

Cauza situaţiunii descrise mai sus, rezidă în politica ce au aplicat-o statele în timpul răsboiului de a-şi înjgheba la repezeală tot felul de industrii, sub presiunea necesităţilor. State foste industriale au desvoltat în mod artificial agricultura, iar cele agricole industria. Prin această politică s'a ajuns la mărirea capacităţii industriale a lumei cu 40—50% faţă de ce era înainte de răsboiu[1]). Capacitatea de cumpărare a ţărilor însă nu numai că nu a crescut, dar a scăzut mult.

Alarmată de această stare, Societatea Naţiunilor, secondată de conducătorii politicei internaţionale şi de mulţi cugetători, au preconizat ideea formării „Statelor unite ale Europei". Ideea odată emisă, s'au format o mulţime de propuneri. Greşala tuturor a fost însă trecerea peste realitate şi de data aceasta. Preconizatorii statelor unite ale Europei au neglijat piedicile şi duşmăniile economice dintre state, cari fac imposibilă o uniune politică a acestora. Greşala a fost observată repede. Pentru un moment s'a abandonat ideea unei uniuni politice. Se insistă însă tot mai mult asupra necesităţii unui armistiţiu

[1]) Evaluarea e făcută de un mare industriaş german, preşedintele lui A. E. G.

vamal, între statele europene care să ducă treptat la o uniune vamală, iar mai târziu şi la una politică. Deci tot realitatea a învins.

Pe ce se bazează această ultimă soluţie? Pe principiul elementar de economie politică, conform căruia numai sub regimul unui comerţ liber se pot desvolta relaţiuni normale între popoare, şi numai aşa poate prospera omenirea. Căci „protecţionismul aplicat de un stat e urmat de protecţionismul altor state, ceea ce nu poate folosi nici unuia, pentrucă nimeni nu poate vinde fără a cumpăra“. In această privinţă istoria ne dă pilde evidente. Astfel statele nord-americane au început să prospereze numai după ce au înlăturat barierele vamale dintre ei. Statele în evul mediu n'au putut prospera atâta timp cât erau împărţite în o mulţime de teritorii vamale, cu vămi interioare. Germania s'a desvoltat, şi s'a putut uni politiceşte numai după uniunea vamală a statelor din cari e compusă.

Se înţelege că a ajunge dintr'odată la o uniune vamală europeană este imposibil. Ar fi un salt prea mare. Pentru a netezi calea s'au propus deocamdată soluţii intermediare.

Aşa de ex. fostul ministru de finanţe al Franţei Caillaux preconizează cartelarea industriilor europene, în scopul raţionalizării producţiei şi al garantării desfacerii produselor. Această soluţie însă nu rezolvă problema, căci vor continua să existe şi pe mai departe ramuri de producţie cu bază artificială în diverse părţi, iar consumatorii nu au siguranţa unei situaţiuni mai bune.

Alţii, între cari şi dl prof. Taşcă, actual ministru al României la Berlin, propune încheerea unor convenţiuni colective comerciale între statele europene.

Aceste convenţiuni vor consta în înţelegerea statelor între ele, de a renunţa la protecţionismul excesiv acordat până acum ramurilor de prodcuţie artificiale, cari nu au bază de existenţă. Ar urma deci ca fiecare stat să producă numai ceace îi este posibil şi îi permit bogăţiile naturale, iar ceace nu poate produce să cumpere dela celelalte state. Am ajunge astfel ca statele cu bogăţii miniere, combustibil şi materie primă, să facă numai industrie, iar cele agricole să facă agricultură. Chiar dacă un stat agricol ar avea posibilităţi de industrializare, să îşi desvolte industria, însă numai întrucât aceasta este favorizată de solide baze de existenţă, fără a crea industrii artificiale şi parazitare.

Deodată cu aplicarea acestui sistem urmează dela sine şi reducerea taxelor vamale, deci înlăturarea piedecilor de până acum. Mărfurile s'ar ieftini, capacitatea de consum a populaţiei ar creşte. Consumându-se mult, producţia ar lua desvoltare, şomajul ar dispărea şi o înfloritoare stare materială ar răsări pe ruinele mizeriei actuale.

Când această politică de convenţii vamale colective ar fi în

deplină aplicare și când relațiunile comerciale intre state se vor intensifica, atunci cauzele de protecționism economic vor dispărea; vama nu va mai însemna un zid chinezesc între state.

Atunci numai se va forma convingerea solidarității între țări. Barierele vamale vor dispărea. Uniunea vamală europeană se va putea înfăptui.

Atunci, și numai atunci, se va ivi momentul psihologic prielnic înființării statelor unite ale Europei.

La o răspântie a eticii

Stelian Constantin.

„Științele morale și sociale se găsesc astăzi în situația în care se găsea Astronomia în ajunul marei descoperiri a lui Copernic"[1]. Cu drept comparația e foarte fericită, deoarece niciodată, mai mult ca acum, Etica nu s'a găsit într'o situație mai problematică, decât cea prezentă și aceasta, nu raportându-ne la situația creiată de către răsboiul mondial, care pare că nu a încetat, ci raportându-ne la progresele pe cari le face știința zi cu zi, progrese cari nu se pot ști dacă sunt într'un raport direct sau invers proporțional cu Religia, sau Filozofia!?

Iată motivul pentru care Etica de azi se găsește în situația în care se găsea Astronomia acum cinci sute de ani, iată motivul pentru care Etica își așteaptă *Copernic*-ul ei, care nu trebue să aducă o schimbare de metodă sau altceva, ci numai și numai *schimbare de perspectivă.*

Și în ce ar consta această schimbare de perspectivă? (Aceasta este cauza cauzelor care determină Etica să se găsească la o răspântie).

E o întrebare la care se poate răspunde mai mult sau mai puțin negativ. Și aceasta pentru bunul motiv că centru de gravitate al perspectivei etice, Dumnezeu este indicat în două locuri opuse: primul în cer, dar *pozitiv;* al doilea pe pământ, dar *negativ.*

Primul loc este locul oferit lui Dumnezeu de către Creștinism; al doilea, este locul oferit lui Dumnezeu de către nietzscheanism. Am spue că primul este pozitiv, fiindcă drumul ce ajunge la el este un drum oferit cu indicații, aducând cu sine contribuții de adăogire; al doilea e negativ, fiindcă deși indică, nu ne dă calea ce ajunge la locul indicat nu aduce contribuții ci nărueşte.

Dar pentru timpurile de astăzi nici unul, nici altul nu e accesibil fiindcă primul ne împacă sentimentul dar nu ne împacă rațiunea; al doilea deși ne împacă rațiunea, totuși nu ne împacă sentimentul.

[1]) *C. Rădulescu Motru:* Nietzsche ed. III.

Pornit într'un mod atât de abstract (de confuz chiar), de teamă să nu speriem cetitorul, să nu-l indignăm, să nu-l revoltăm, fiindcă ne-am permis să facem o alăturare atât de hazardată, aceea de a pune față în față pe Isus Cristos cu Fr. Nietzsche...

Ne-am permis să facem această confruntare fiindcă cel de al doilea este negarea celui dintâiu, deci oposul lui. Şi când am zis că ne găsim în aşteptarea noului Copernic al Eticei — ne-am gândit poate din imprudență — la faimoasa dialiectică a lui Hegel... Şi anume: Cristos: *teza*; Nietzsche: antiteza şi „Cel aşteptat": sinteza...

Şi fiindcă am amintit mai sus că Dumnezeul lui Cristos e în cer, iar a lui Nietzsche e pe pământ, conform dialecticei în chestiune, ar urma că Dumnezeul „celui aşteptat" să nu fie nici în cer, nici pe pământ; să fie pretutindeni şi nicăieri; să fie după cum a trâmbițat filozofia din ultimul timp — imament.

Am abordat mai întâiu chestiunea privitoare la Dumnezeu, socotind că Dumnezeu este punctul de reper al Religiei, iar Religia punctul de reper al Eticei.

Dl profesor I. Găvănescul, în cursul de etică[1]) al dsale, parcă printr'o înţelegere tacită, cu Ch. Eliot[2]), îşi pune întrebarea dacă se poate *constitui* o Etică pozitivă, independentă, să nu se sprijine pe un Dumnezeu, „să n'aibă nevoe de sprijinul închipuirii nici unei puteri supraomeneşti, fie că acea putere s'ar concepe ca rezidând în constituția universului, fie ca fiinţă supranaturală?".

Şi la această întrebare autorul ajunge şi de astă dată cu Ch. Eliot, la concluzia că poate fi posibilă şi o asemeneae etică. Şi mai mult: că, drumul pentru întruparea unei asemenea Etici — adaugă Ch. Eliot — „nu va fi decât întruparea cea mai desăvârşită a învăţăturilor lui Isus Cristos". Nu ne vom apuca să interpretăm, să comentăm citatele de mai sus ci, vom mai adăoga încă două, pentruca să se vadă dela sine, ceeace trebuia să concludem noi. Astfel:

„Nu trebue să uităm că voim să căutăm temelia unei etici pentru toţi oamenii; şi pentru credincioşi şi pentru necredincioşi; şi pentru cei cari îşi bazează morala pe o concepţie metafizică şi teologică; şi pentru cei cari resping astfel de concepţii. (I. Găvănescu: Etica).

Iar Ch. Eliot spune mai departe, „că rassa nu va avea un Dumnezeu desăvârşit, decât atunci când sufletul ei va fi atins maximul desăvârşirii".

Comparând aceste citate cu cele de mai înainte, vedem că în mod firesc nu poate exista — cel puţin într'un viitor mai

---

[1]) *I. Găvănescul:* Etica ed. Viaţa Românească.

[2]) *Ch. Eliot:* Religia Viitorului.

puţin îndepărtat — o Etică de sine stătătoare. Şi aceasta o zic pentru faptul că, de vreme ce Etica trebue să se adreseze la toate sufletele, fără deosebire, după cum spune dl Găvănescul, ea nu va găsi numai suflete cu o cultură atât de înaltă, care poate permite desăvârşirea sufletelor, pentru Dumnezeul desăvârşit, de care ne vorbeşte Ch. Eliot.

Am citat pe aceşti doi autori numai în treacăt să arătăm simptomul de care e lovită Etica actuală, să arătăm felul cum privesc eticianii din zilele noastre chestiunile etice.

Mai toţi eticianii vorbesc în lumea condiţionalului, despre o lume care ar deveni sau are să devină dacă....

Nimenea nu dă soluţionări pentru ziua de azi.

E drept că aceasta, dacă nu e imposibil, e extrem de greu de realizat fiindcă „nu ne găsim *perspectiva*".

Iată deci cum creştinismul nu ne mai poate fi de folos în Etica prezentă, deoarece a ajuns în desacord cu ştiinţa, cu neutralitatea noastră şi mai ales a ajuns atât de diluat faţă de esenţă.

Nietzscheanismul deasemenea — ne mai vorbind de metodele lui — nu e aplicabil tuturor, căci Etica se crează pentru oameni şi nu în vederea supra-oamenilor.

Iată cum aceste ipoteze precum şi atâtea păreri intermediare, nu rezolvă chestiunea şi ele fac ca Etica prezentului să se găsească la cea mai problematică răspântie.

Pe marginea cărţilor.

ALFRED ZIMMERN:

Imperiul Britanic şi Liga Naţiunilor

Corneliu Albu

Cartea dlui Alfred Zimmern, directorul biroului de studii internaţionale din Geneva, cu titlul de mai sus, e fără îndoială cea mai documentată lucrare în acest gen. Pentru noi, continentalii, prea puţine erau lucrările cari ne puteau informa asupra cauzelor cari menţin Imperiul Britanic, creaţiune unică în Istoria Universală. Lucrarea lui M. Challey asupra Indiei (1910) sau a lui Andrei Sigfried asupra Canadei şi Noua Zelandă sunt unilaterale şi depăşite de actualitate iar acelea ale lui Mondaine şi M. Demageon sunt mai mult cercetări de laborator.

Zimmern e însă un observator la faţa locului. Numit imediat după războiul mondial într'un post important din Ministerul de externe al Angliei, s'a găsit într'o situaţie superioară predecesorilor săi, ocupându-se exclusiv cu relaţiile între Metropolă şi Dominioari.

Ca ideolog e un liberal, iar lucrarea ce o prezintă e un crez al unei noui lumi britanice, bazată pe ideea de libertate şi colaborare, un „commounwealth", cuvânt căruia nu-i putem găsi corespondent în limba română, dar care e analog organizării oraşelor greceşti înainte de supremaţia macedoniană... Inainte de războiu erau în Europa patru Imperii şi o Mnarchie. Actualmente avem doar o republică austriacă.

germană, otomană; o confederaţie de republici sovietice. In schimb a rămas şi pe mai departe un Imperiu Britanic. Şi meritul cărţii constă tocmai în aceea că autorul arată pentruce Imperiul Britanic a dăinuit într'o epocă în care celelalte imperii s'au năruit şi cum se poate justifica şi pe mai departe menţinerea lui. Elementul de coeziune ar fi ideea de libertate căci Anglia — spune el — se găseşte în postura de gardian al libertăţii mondiale.

In evoluţia Imperiului Britanic distinge trei epoci. Prima datează dela înfiinţarea primelor colonii până la emanciparea Statelor Unite; caracterizată prin splendida izolare; a doua dela 1776 şi până la 1914, supremaţie navală. Actualmente un nou Imperiu Britanic a luat naştere. Nou prin forma sa, prin exteriorul frontierelor sale, nou chiar prin nume. Imperiul Britanic din 1914 a devenit „The Britisch Commounwealth of Nation". Noua numire, dată înainte de 1914 şi popularizată de generalul Smmuts într'o serie de discursuri războinice, a fost consacrată în tratatul irlandez din 1921 şi a pătruns în limbajul curent. „Commounwealth"-ul britanic, după Sir Robert Borden, premierul canadian, e o societate de naţiuni având acelaş suveran şi relaţii internaţionale cari sunt încă în stare de desvoltare. Cu acest Imperiu Britanic, grup politic intangibil până acum, care cuprinde un sfert din populaţia globului terestru, se ocupă dl Zimmern.

Intrând în miezul problemei, trebue să recunoaştem dela început că şi Dsa e unilateral. El nu se ocupă deloc cu situaţia coloniilor amarnic exploatate, cum e cazul Indiei, ci ne vorbeşte foarte pe larg de cele cinci Dominionuri, membre ale Societăţii Naţiunilor. Statul liber al Irlandei, Canada, Africa de Sud, Noua Zelandă şi Australia. Recunoaşte dela început că nu totdeauna a fost aceeaşi situaţie. Inceputul, îl formează emanciparea Statelor Unite, dela care s'a molipsit în special Canada. In actul constituţional din 1741, când cele două provincii canadiene s'au unit într'un stat unitar, se spune categoric, că libertatea britanică şi drepturile constituţionale nu sunt un avut patrimonial şi nici privilegiul exclusv al celor cari locuesc în Anglia, ci al tuturor acelora cari înţeleg să se grupeze în jurul stindardului englez. Având încă proaspătă în minte revoluţia americană, Metropola s'a grăbit să recunoască dreptatea cauzei lor şi însuşi Lordul Durham pretindea pentru Canada aceleaşi drepturi câştigate de englezi în decursul războiului civil.

De atunci cazurile de „nesupunere" canadiene sunt foarte fracvente: în 1922 ea refuză Angliei de-a participa cu flota la operaţiunile din Marea Egee; în 1923, cu ocazia semnării tratatului dela Holibut, ea refuză ambasadorului britanic din Washington, dreptul de a se amesteca în discuţii şi în curând votează în parlamentul din Ottava deciziunea că nici un tratat încheiat de Anglia fără participarea ei nu poate fi valabil. Această rezoluţie a fost repede adoptată de celelalte Dominionuri.

Principiul administrării separate odată recunoscut, evident că Anglia a admis participarea lor la lucrările areopagului politic dela Geneva. E adevărat că în lista oficilă Dominionurile urmează imediat după Metropolă, nejiginindu-se ordinea alfabetică, respectată de celelalte state, dar nu e mai puţin adevărat că în 1919 Dominionurile au fost în scris asigurate, de Preşedintele Conferinţei din Paris, care elabora Pactul Societăţii Naţiunilor, că ele vor putea alese membre nepermanente al Societăţii, alături de Marea Britanie, membră permanentă. Acest fapt a fost recunoscut de delegaţiunea Metropolei în adunarea din 1926. Si astfel Imperiul şi Dominionurile arareori au avut aceleaşi puncte de vedere şi nici n'au votat în acelaş sens la Geneva. Căci Englezii au învăţat cum să despartă lucrurile publice de cele private, cele comune de cele sacre şi au ştiut întotdeauna să pună hotar între ceeace e englez şi britanic, între ceeace aparţine fiecărei personalităţi naţionale şi ceeace aparţine Commounwealth-ului, care astăzi fiind reprezentat la Geneva prin şapte voturi trăieşte ase-

menea unei societăţi mai vaste, organizată pe baze de sentimentalism politic internaţional: Liga Naţiunilor.

Nu putem deloc nega dlui Zimmern valoarea observiţiunilor sale şi mai ales noutatea problemelor pe cari le aduce în discuţie cu atât de bogate argumente. Socotim însă că e „englez". Unde trebue spune tot, unde nu, tace. Şi nu face rău. Existenţa Imperiului Colonial e o condiţie sine qua non a Marei Britanii. Commounwealth da. Recunoaştem minunata lui organizare. Dar nu acesta e Imperiul Britanic şi nu pe el se razimă industria engleză. Dominionul fiind o regiune unde rasa albă putând trăi, a determinat pe Englezi, oameni practici, ca să părăsească Metropola aventurându-se în afaceri dintre cele mai riscate putând astfel observa mai de aproape respectarea autorităţii enbleze în cele patru continente Ele fiind astfel locuite de un număr mare de englezi veritabili, crearea lor nu mai pare o minune, ci o necesitate. Astfel permanentizarea legăturilor între Metropolă şi colonişti, între fiul cel mare, moştenitor după legile civile engleze a întregii averi a tatălui şi ceilalţi fraţi cari pleacă să-şi câştige o situaţie, e asigurată. Această emigrare impusă de lege se face exclusiv în Dominionuri. Şi astfel Commounwealth-ul e natural şi logic. Dar cartea dlui Zimmern nu spune nimic despre „colonii", nu ne vorbeşte nimic despre ţările unde indigenii lucrează pentru Metropolă cu 3 lire pe an. Aceasta ar fi de o importanţă capitală deşi recunoaştem cu aceasta nu o poate face un bun englez.

Dar noi vedem sfârşitul strălucirii Impreiului Britanic tocmai in înfiinţarea de Dominionuri. Pe măsură ce ele se emancpează, ele caută să lunece de sub stăpânirea britanică. Statele Unite au dat primul exemplu. Canada e aproape emancipată, iar celelalte Dominionuri amintite o vor urma la intervale nu prea mari.

Oare ideea de libertate să nu triumfe şi în colonii, trecând peste ucenicia cerută în Dominionuri? Sau coloniile vor putea să se emancipeze politiceşte şi economiceşte, de sub tutela Angliei, şi fără a cunoaşte acest mecanism de fasonare? Aceasta este cea mai mare problemă politică ce ne-o rezervă viitorul, iar Mahathma Gandhi cel mai îndrăznet vizionar.

Poveste veche

pentru Ica.

De s'a numit un şarpe Salomeea,
Ea va rămâne de-apururea Femeea
Ce-a dat tribut orgoliului înfrânt,
Semeţul, dar ne'nţelegătorul cap de sfânt...

De s'a numit Maria Magdalina
Aceea ce-a purtat în sânge vina
Vieţii mărturisite'n înfiorări de lut,
Ea a găsit în patima lui Christ un scut.

Ci vouă eu, de v'aţi numi oricum: —
Flori răsărite 'n seră sau margine de drum, —
Zadarnic v'aş dărui tot sufletul din mine:
Trufaşe Salomei, pierdute Magdaline...!

Traian Ieremici.

Din ciclul: „A T A V I S M“

Mărturisiri

Râvnirile trufaşe, păgâna lor iubire,
Nădejdi, ispite,
Ce le-au trăit bătrânii mei neînplinite . . .
Infrângeri, gemete şi uri nerăsbunate:
— Osânde şi comori —,
Eu le-am primit; — bizară moştenire
De-afurisiri şi flori . . . .

Fecioară, dacă poţi să'nduri nesaţul pironit
Pe gingaşa-ţi făptură, din ochii mei, în care
Işi tâlmăcesc străbunii întreaga însetare
Şi-şi cer tributul sacru din focul irosit,
Ce'n sângele din vine le-a mocnit . . .
Şi dacă poţi s'asculţi
Dogoarea şoaptei, tremurată,
Şi focul ei sădit în tine-o fi să prindă,
Fecioară, să nu plângi, dacă vei fi strivită
In braţele-mi ce vor să te cuprindă . . .!

Căci vezi, în mine 'n şir fatal legate,
Iubiri neizbăvite, ispite ne'ncercate
Au stăruit.
. . . Şi nu cred să port vre-o vină
Că'n sufletu-mi împovărat,
Te-ai strecurat,
Te-ai risipit,
Plăpândă rază de lumină . . . .

TRAIAN IEREMICI

Literatura și Societatea

Iulian Jura.

I.

Intre literatură și societate există un raport intim. Studii nenumărate au dovedit acest lucru. Problema a fost privită însă unilateral. In acest raport s'a dat anume întâietate, ori numai literaturii, ori numai societății.

Astfel după unii, literatura nu este decât o simplă reproducere a vieții sociale. Plecând dela faimoasa formulă a lui Bonald, — „literatura este expresia societății", — ei spun că mișcarea literară a unei țări este condiționată până în cele mai mici amănunte de mișcarea economică, financiară, politică, industrială, ș. a., din acea țară. In consecință, literatura poate fi supusă la tot atâtea împărțiri, la câte împărțiri se poate supune viața socială. (Vezi în această privință numeroasele împărțiri date literaturii de G. Renard în lucrarea sa: *La méthode scientifique de l'histoire littéraire*. Paris, 1898).

Alții, dimpotrivă susțin că societatea este aceea care se modelează după literatură. Pentru ei, formula lui Bonald trebue inversată: nu „literatura este expresia societății", ci „societatea este expresia literaturii". (Printre reprezentanții acestei școli, amintim pe Oskar Wilde, cu ale sale *Intentions*).

Astfel stând lucrurile, ne întrebăm: — Este într'adevăr literatura, exclusiv, o expresie a societății? Sau: — Poate fi societatea numai o simplă expresie a literaturii?

Răspundem: — Nu. Intre literatură și societate există o *interdependență*. Ele acționează reciproc, una asupra celeilalte. Nu putem spune de pildă, că literatura e străină de societatea care a născut-o; dar înschimb, nu ne putem îndoi nici de influența pe care, la rândul ei, o exercită literatura asupra societății.

Dar mai este ceva: Literatura are și un drum aparte, tot așa cum și-l are și societatea pe al ei.

In cele ce urmează, voi încerca deci să fixez pe scurt, această interdependență dintre literatură și societate, în punctele ei pe care viața literaturilor și experiența noastră de toate zilele, le-au dovedit ca fiind cele mai esențiale și mai veridice. Nu avem pretenția ultimului cuvânt în materie: pe lângă chestiunile observate de mine aici, fiecare poate adăuga câte ceva. Nu vor lipsi nici părerile altora.

Voi aduce apoi în discuție și fapte din literatura românească, fiind convins că în felul acesta dau cetitorilor, nu numai un lucru interesant, ci și util.

II.

In raportul dintre literatură și societate, cel mai însemnat rol îl joacă *gustul*.

Problema gustului este cu mult mai delicată decât şi-ar închipui-o cineva dela prima vedere. Ea a preocupat pe mulţi. In literatură, de obicei, gustul este impus de către societate. Sunt însă momente, după cum vom vedea, când şi literatura impune un anumit gust societăţii.

Incepem cu cel impus de societate.

Literatura trebue să respecte gustul societăţii. Scriitorul ţine seama de el, şi mai ales de gustul acelei părţi din societate, pentru care s'a hotărît să scrie. Din acest punct de vedere, literatura se adaptează la diferitele clase ale societăţii: asistăm la o variaţie a scrisului dela cel mai rafinat până la cel mai şters gust; dela literatura aleasă până la literatura senzaţională, de aventură.

Gustul impus literaturii de către societate, se prezintă sub mai multe forme.

1° Avem în primul rând o formă a gustului pe care o aş numi-o e x t e r n ă, deoarece ea se referă la forma externă a operei literare; la haina pe care o îmbracă opera literară. Ea consistă în realizarea technică cât mai îngrijită a unei cărţi; grijă, care fireşte, îi revine mai ales tipografiei.

S'ar părea poate că această cerinţă joacă un rol secundar în viaţa unei literaturi; cu toate acestea, satisfacerea ei constitue primul pas în realizarea *frumosului* (Lacombe, „Introduction a l'hitoire littéraire". Paris, 1898, p. 63). In al doilea rând noutatea frapează. Atrage. Iar publicul e dornic de noutate.

Tendinţa de a frapa, e de altfel înăscută în om. Inainte de-a avea o îmbrăcăminte, omul îşi cicatrizează corpul, se tatuează; îşi împodobeşte părul cu pene; îşi pune inele pe degete; verigi în nas; fişice pe buze, etc. Şi cu oricâtă rezervă am primi noi această părere a lui Lacombe, ca pe una ce s'ar putea aplica şi în literatură trebue să recunoaştem totuşi că artistul nu se sustrage întru nimica dela înclinările fireşti, de a împodobi, pe care le are omul. Să nu uităm că el este în primul rând om şi numai după aceea, artist.

Astfel şi scriitorul, caută să frapeze printr'o tipărire cât mai aleasă şi cât mai cu *gust*, a operei sale. Ori, acest gust, este tocmai gustul de care vorbim noi. O carte tipărită frumos, place mai mult decât una tipărită fără de nici o grijă. Prin problema tipăririi, se mai deschide apoi şi emulaţia dintre tipografii. Ţara noastră ne oferă dela război încoace, o continuă străduinţă de perfecţionare a tiparului. Perfecţionarea a început-o *Cultura Naţională* şi au continuat-o *Scrisul Românesc, Ramuri, Socec* şi *Cartea Românească*.

Uneori scriitorul vrea să frapeze, fără o altă intenţie decât pur şi simplu aceia de a frapa. Impodobirea operei sale (a scoarţelor, a literelor, sau a ilustraţiilor) nu mai poate izvorî atunci, dintr'o preocupare estetică. Preocuparea estetică degenerează, iar împodobirea cărţii se face cu nişte elemente streine

de ceeace în mod obişnuit se numeşte „frumos". Un exemplu tipic în această privinţă ni l-a oferit nu de mult romanul lui Ion Minulescu, „Roşu, galben şi albastru", în cuprinsul căruia cetitorul găseşte un tablou care ţine locul unui sfârşit de capitol şi care tradus în cuvinte ar suna: — „Aşa sunt Bucureştii". Ei bine, acest tablou e străin de grija de înfrumseţare a cărţii: el a fost trântit la pag. 102, doar ca o încheiere mută de capitol; şi suntem siguri, că tot atât de puţin a înţeles din el cetitorul cât de puţin va fi înţeles şi pictorul care l-a executat, dimpreună cu dl Minulescu. El n'are alt rost, decât acela de-a surprinde, de-a frapa. Important pentru noi rămâne însă faptul că, grija literaturii de a se îngriji, grija de a îmbrăca o anumită haină, izvoreşte din **gustul** care stăpâneşte societatea la un moment dat.

Putem spune deci, că cerinţa de realizare a gustului de formă externă în opera literară, o impune *societatea*, şi că oricât de neînsemnată ne-ar părea această cerinţă, ea constitue un pas hotărîtor chiar şi în realizarea frumosului.

2°. După satisfacerea formei externe a gustului, opera literară trebue să se conformeze şi gustului de formă internă, pe care societatea i-l impune. Termenii „extern" şi „intern" ar putea să fie improprii. Uzăm totuşi de ei, înţelegând prin gust extern (după cum am arătat), grija pentru forma externă a operei literare; iar prin cel intern, grija pentru forma internă a ei, adică aceea a felului în care plăsmueşte artistul. Scriitorul va ţine prin urmare cont şi de gustul societăţii pentru felul de a scrie. Pentru factura scrisului, pentru conţinut chiar. Scriitorul toarnă în tiparele timpului. Astfel literatura antică şi medievală, cu epopeile şi cântecele ei vitejeşti, se caracterizează printr'o factură regulată, lineară şi par'că fără de sfârşit ca şi războaiele nesfârşite ale vremurilor acelora... După aceea, din punctul de vedere strict al conţinutului, deci de factura cea mai intimă a operei literare — şi care intră tot aci, — epopea e plină de eroi care stau de vorbă cu zeii, iar limba întrebuinţată în epopee prinde mai bine în tonul ei patetic şi naiv al acestor zei eroi; — lucru cu neputinţă în zilele noastre. Dovada cea mai bună ne-au servit-o recent (după război) încercările de epopee ale lui Gerhardt Hauptmann şi Thomas Mann, încercări care au eşuat. Gustul societăţii noastre, cu privire la subiectele de tratat apoi, nu mai sunt acelea ale lumii antice. Cadrul pe care il oferă azi societatea unui scriitor este altul — şi aci se amestecă şi moravurile acestei societăţi, un alt factor de care va fi vorba îndată — cadru în care scriitorul va broda după aceea în deplină libertate. In România a crezut mult în putinţa de realizare şi pe mai departe a epopeii, — Aron Densuşianu. Rezultatele le cunoaştem însă.

Trecând mai departe am putea spune că, exactitatea şi corectitudinea poeziei clasice, e o imagine fidelă a exactităţii şi

corectitudinii societății din care s'a născut această poezie. Forma ușoară cantată a poeziei romantice apoi, (vorbim de poezia romantică în general) — rămâne pentru noi stigmatul acelui sentimentalism care a caracterizat societatea de atunci. Dar literatura timpului nostru, cu forma ei scurtă și abruptă, nu este oare cea mai bună dovadă că scriitorul se conformează gustului care caracterizează timpurile noastre?

Factura operei literare, ascunde prin urmare aceeași restricțiune pe care societatea i-o impune la un moment dat. De câteori scriitorul nu respectă această restricțiune, el e primit cu foarte multă rezervă.

3°. Se întâmplă de data aceasta, ca scriitorul să fie chiar anatemizat. El este exclus din societate, sau în cel mai bun caz, persecutat și criticat. Să ne gândim de pildă că precursorii ideilor liberale în literatură, au adus cu ei lupta atât de înverșunată cu clasicii, cunoscută în Franța sub numele de „cearta anticilor cu cei moderni".

Toate literaturile ne oferă exemple de scriitori ocoliți în timpul vieții lor; criticați; acuzați de nebunie; căci numai cu aceea a lipsei de talent li s'ar fi părut contimporanilor, că prea i-a lăsat să scape ușor...

Cazul e frecvent, la scriitorii mari, geniali. Acești scriitori au de luptat tocmai cu gustul timpului de care am vorbit, anticipând o întreagă estetică a viitorului. Ei sunt scriitorii pe care societatea nu-i poate înțelege, nici aprecia, decât mai târziu.

In România, lucrul acesta s'a întâmplat cu Eminescu. Oamenii vremii n'au înțeles pe cel mai mare poet pe care ar fi avut ocazia să-l iubească și să-l aprecieze. Au trebuit să treacă atâția ani, pentruca opera lui să poată fi privită în toată splendoarea ei. Pentru gloria din timpul vieții sale, Eminescu datorește mult lui Titu Maiorescu și celor câțiva admiratori. Altfel, Eminescu a dat prilej de cârtire nu numai străinilor, ci chiar și unor junimiști. In corespondența junimistă dela Academie, se poate găsi și o serie de scrisori semnate de Petrino și Nicu Xenopol, cu câteva cuvinte foarte tari la adresa lui Eminescu. „Strigoii", dovedesc pentru N. Xenopol, — „o imaginație bolnavă". (Scrisoarea Nr. 2/40 dela Academie datată 8 Februarie, Paris; — dăruită Academiei de I. Negruzzi în 1923). Aceeași soartă l-a așteptat, recent și pe marele liric maghiar Ady, pentru a nu mai aminti de atâția alții.

Gustul acesta nou al scriitorului mare, isbutește uneori ca să se impună și atunci societatea recunoaște în el pe omul superior, pe inovatorul. Lucrurile acestea au loc mai ales în epocele de înflorire a gustului și de rară cultură estetică. Intr'un asemenea caz, literaturii îi este foarte ușor ca să complecteze eventualele lipsuri ale acestui gust, ridicând societatea până la gustul nou, pe care-l inaugurează ea. De aceste inaugurări ale gustului depinde progresul cultural al omenirii. In asemenea cazuri,

gustul trecutului nu mai poate avea, decât valoare **istorică**, cum atât de judicios a observat încă Herder în minunata sa lucrare. **Ursachen der gesunkenen Geschmacks bei den verschidene Völkern.**

Ba mai mult; se întâmplă de atâteaori că tot literatura este aceea care face în public şi educaţia cărţii de care am vorbit la 1°. Pătrunşi de ideia frumosului pe care junimiştii doriau să o reclame literaturii ţării noastre, ei au trebuit să educe mai întâi publicul şi să formeze în el gustul pt. frumos. (Cf. B. Kanner, **La soc. lit. Junimea de Jassy et son inluence sur le mouvement intellectuel en Roumanie.** Paris 1906, p. 126).

Iată prin urmare, că de data aceasta, literatura este aceea care influinţează asupra gustului societăţii, punându-i anumite restricţii — şi nu societatea supra literaturii, aşa cum am văzut că se mai poate întâmpla. (1° şi 2°). Literatura şi societatea acţionează reciproc, una asupra alteia.

III.

O altă legătură strânsă între literatură şi societate, o formează **moravurile.**

Moravurile societăţii, se oglindesc în literatură la fiecare pas, literatura aceasta purtând chiar numirea de „literatură de moravuri“ sau „literatură socială“.

Fireşte nici aici nu poate fi vorba numai de o influenţă exclusivă pe care o exercită moravurile asupra literaturii, ori de una pe care ar exercita-o numai literatura asupra moravurilor: avem de lucru şi în acest caz cu aceeaşi interdependenţă.

Se poate spune că literatura poartă în sine moravurile societăţii, într'un mod continuu. Aceasta, din motivul că literatura, chiar şi atunci când nu urmăreşte alt scop decât acela al realizării idealului artistic, — ideal care depăşeşte preocupările zilnice ale societăţii, — ea nu poate face abstracţie de moravuri; — moravurile constituind pentru literatură materialul de toate zilele; aluatul din care plămădeşte artistul. O situaţie creată de ex. unui personagiu de roman, trebue să fie învăluită într'o anumită atmosferă morală. Deasemenea caracterul unui personagiu dintr'o dramă să zicem, oricât ar urmări acea dramă perceptele „artei pentru artă“, trebue să fie scos din lumea noastră, a societăţii, căci altfel nu-l mai recunoaştem. Forţele care converg înspre un ideal, trebue să facă parte din lumea noastră a societăţii. Deci până şi literatura cea mai pură trebue să aibă un substrat moral.

Literatura cealaltă, de moravuri, cred că nu mai e nevoe să spunem că oglindeşte în sine moravurile societăţii dintr'un moment dat, până în cele mai mici detalii. Literatura aceasta e tezistă. Şi oricât doreşte ea să scape societatea de anumite moravuri pe care le combate, de aceste moravuri nu scapă în schimb chiar ea, — literatura. Aceasta din următoarele motive:

1° moravurile sunt înșirate în această literatură și tocmai de aceea le oglindește și se ocupă de ele; 2° moravurile acestea fiind combătute, artistul lasă să se întrezărească de bune, moravurile opuse acelora pe care le-a combătut, și deci nici în acest caz, literatura nu este lipsită de problemele sociale și morale pe care le oglindește cu necesitate.

Afirmațiile noastre de aci, se bazează pe următoarea observație: literatura din toate timpurile dovedește un puternic substrat moral. Bazați pe această observație, îndrăznim chiar să susținem, că problema „artă pentru artă" și „artă cu tendință" nu mai poate constitui azi nici un obiect de discuție; singura cerință pe care i-o poți pretinde azi artei este aceea de-a ilustra viața ce se desfășoară înaintea ochilor noștri. In artă căutăm viața integră, viața dată.

De aceea nici critica nu mai poate avea azi rolul de mamă-mare, ațineând calea artistului, pe la fiecare colț de stradă, petnru a se certa cu el și pentru a-i supune opera la percepte peste percepte. Din acest punct de vedere, datoria criticei este doar de a abate uneori arta dela un drum greșit, lăsând însă libertatea de creare a artistului,— neatinsă. Critica zilelor noastre, va arăta astfel, **cum este** opera artistică la un moment dat, iar nu **cum trebue să fie** această operă. (R. Müller-Freienfels în Introducere la „Psyhologie der Kunst", vol. I.). Ceeace-i hotărîtor pentru viața operei de artă, este personalitatea creatoare a artistului. Ea nu trebue înăbușită. (Firește, nu contestăm apoi nici rolul covârșitor al criticei în ciselarea operei, în chestiunile de formă și de amănunt, care pot scăpa de atâteaori artistului, etc., etc.).

Revenind la chestiune, subliniem faptul că literatura este adânc moralizatoare. Intotdeauna. Moralul la care ridică literatura, nu poate fi pentru societate decât prețios: el cultivează.

In lumina considerațiilor acestora, se ridică acuma o nouă chestiune: Literatura nu oglindește întotdeauna în mod fidel problemele morale și sociale. (Nici nu-i obligată la aceasta!) De aceea nici când nu putem ca să ne bazăm pe ceeace spune literatura; iar când o facem, trebue să confruntăm datele ei cu datele pe care le relatează știința în materia socială respectivă. O problemă socială pe care o ridică la un moment dat literatura, poate să fie luată din trecut, prevăzută în viitor, ori numai plăsmuită. Iată aci o superioritate covârșitoare a științei, care pe lângă exactitatea și numărul faptelor, trebue să se țină mereu de realitate pe care n'o poate depăși. Când știința depășește realitatea, ea-și pierde terenul de sub picioare, plăsmuind probleme care nu mai au nici un suport real, ci în cel mai bun caz ele pot decurge din realitățile sociale ca un fel de concluzii logice. (In asemenea cazuri în limbajul curent se zice despre știință că face „literatură"!).

Inferioritatea literaturii față de știință, se compensează în schimb atunci, când artistul tratează o problemă reală, la care se pricepe. Intr'un asemenea caz, artistul întrece putința de realizare a omului de știință, prin observația sa atât de ascuțită; cu un cuvânt prin invenție, prin talentul său. Artistul de talie observă și studiază atâtea chestiuni la care omul de știință nu s'ar fi oprit. Să ne gândim de pildă la o știință modernă: știința criminologiei. Această știință s'a născut bazându-se tocmai pe observațile făcute de literații de seamă, asupra criminalilor. (Shakespeare, Zola și mai ales Dostievski, din care Lombroso s'a inspirat direct). Ea n'a putut prevala literatura decât din momentul în care s'a dedicat exclusiv acestei chestiuni; pe când literatura (și arta peste tot) rămâne la complexul general al vieții. Din momentul în care literatura s'ar dedica de ex. unei singure chestiuni pe care și-ar propune s'o studieze, ea devine tot mai seacă și mai rigidă. Din acest moment ea tinde spre realizarea adevărului obiectiv, adevăr pe care trebue să ni-l desvălue știința. Adevărul relatat de literatură, e **subiectiv**. Subiectivitatea adevărului artistic are în primul rând o valoare estetică, nu una logică. Ea dă patosul atât de căutat în artă (Müller-Freienfels, op. cit. vol. 1, p. 214). O îndreptare a literaturii spre adevărul obiectiv, ar omorî patosul, sufletul acelei literaturi. (Intr'un asemenea caz s'ar putea spune despre literatură, în acelaşi înțeles peiorativ că face... „știință"). Dar asupra acestei chestiuni vom mai reveni.

Acum conchidem: Literatura stă într'un raport strâns cu moravurile societății din care se naște. Literatura nu se poate lipsi niciodată de elementul moral, chiar dacă și-ar propune ca să-l înlăture, servind numai frumosul. Romanul „Miss România" al lui Cesar Petrescu de pildă, rămâne îmbibat de matrialul moral pe care il oferă artistului, societatea. In al doilea rând apoi, oricât s'ar strădui autorul în asemenea împrejurări ca să combată missomania, (și tocmai de aceea) romanul se pune în serviciul unui ideal moral. Nu se poate lipsi, după cum am amintit, nici opera cea mai pură, de acest element.

IV.

O legătură tot atât de puternică între literatură și societate o prilejuește *viața politică*.

1°. Trebue să mărturisim dela început, că în rolul pe care l-ar juca viața politică în literatură, în obișnuitul senz al cuvântului, noi nu avem nici o încredere; schimbările de guvernare de pe o zi pe alta pot oferi literaturii în cel mai bun caz, materialul schiței și al ridiculizării anumitor personagii. Atât. In schimb viața politică în înțelesul ei larg al cuvântului, aceasta da. Ea se poate manifesta în literatură printr'un naționalism viguros, care poate substitui până și cele mai puternice legături reale dintre indivizi.

Literatura naţionalistă, sănătoasă, devine purtătoare de cuvânt a idealurilor unei societăţi; ea duce şi 'n alte părţi acest cuvânt al ei. Literatura de acest gen este aceea care precedă întotdeauna marile revoluţii. (Renard, op. cit., p. 199). Franţa se caracterizează printr'o literatură naţionalistă de înaltă tensiune, care a pregătit asemenea revoluţii. Şi să nu mergem prea departe: România poate servi de şi mai bun exemplu. Revoluţia dela 48 d. e. a fost rezultatul ideilor pe cari în cea mai mare parte le-a împrăştiat literatura din preajma acestui an. Iar literatura dinaintea anului 1859 şi pe care poate pe nedrept o sfidăm, fiindcă zicem că se caracterizează printr'un „searbăd naţionalism", a contribuit mult la intransigenţa atitudinei delegaţiilor celor două Principate, care cereau Unirea. Sau poezia naţionalistă a lui Goga, n'a ţinut ca oare locul celei mai straşnice legături între românii ardeleni?

2°. Dar viaţa politică nu se opreşte numai la naţionalism. Ea oferă literaturii un material şi mai bogat, şi întrucâtva mai conturat chiar atunci când vine vorba ca cetăţenii unei ţări să-şi apere ţara de duşmani. Poporul atunci se războieşte şi războiul oferă literaturii un nou material. Războiul a fost întotdeauna un prilej de inspiraţie a scriitorilor. Războiul a cultivat toate genurile literare, dintre care noi ne oprim puţin la poezie. Să ne conducem după Germania, acest pământ de neîntrerupt gând al războirii şi în consecinţă leagănul tipic al *Kriegspoesie*-i. Începuturile poeziei războinice germane, coincid cu însăşi începuturile Germanilor ca popor. Adevărata poezie de război este însă acea „Ludwigslied", care povesteşte lupta carolingianului Ludwig al III-lea, împotriva Normanzilor. Poezia aceasta a culminat apoi în cunoscuta „Wacht am Rhein", şi a luat proporţii imense în poezia creată de războiul mondial. (Vezi, J. Bab. „Die dt. Kriegslíryk 1914—1918").

După cum e de aşteptat, ţara noastră n'a putut fi nici ea străină de poezia războinică. Amintim în treacăt literatura războinică atât de bogată, care s'a născut în jurul războiului Independenţei din 1877; şi chiar literatura vastă care s'a plămădit din acelaş material oferit de marele război mondial.

Literatura pregăteşte deci revoluţii şi războaie; se inspiră apoi din materialul acesta de prefaceri pentru a pregăti din nou acelaş curs al faptelor sociale. Şi acţiunea aceasta e continuă. Societatea face la rândul ei acelaş lucru. Raportul e mutual.

V.

Ar mai fi de discutat acum asupra literaturii şi a *religiunii*. De rolul pe care îl joacă această literatură, fie că se pune în serviciul ideilor religioase, fie că este împotriva lor, credem că nu se mai îndoeşte nimeni. Persecuţiile evului mediu împotriva unui anumit gen de literatură religioasă, au fost atât de as-

pre: ele dovedesc şi mai mult tăria cuvântului pe care îl spune literatura.

Prea puţină încredere avem în raporturile literaturii şi a vieţii *economice, financiare, industriale, comerciale*; a vieţii *familiare*, etc. etc. aşa cum au obişnuit să aibă cei mai mulţi. Literatura unei epoci nu poate depinde de aceşti factori sociali, decât în măsura în care ei pot deschide un curs, o desfacere mai mare pe piaţă a operei literare. (Mai ales factorul financiar). E fals să mai credem, că înflorirea economică şi mai ales industrială a unei ţări, e hotărîtoare în literatura ţării respective. In cel mai bun caz înflorirea economică şi industrială poate aduce în literatură o îmbunătăţire a hârtiei, aşa cum această înflorire a ajutat perfecţionarea hârtiei în pictură; introducerea pianului modern alături de spineta secolului trecut în muzică ş. m. d. (Meumann: **Sistemul esteticei**, pag. 127). Asemenea îmbunătăţiri n'au însă nimica cu valoarea intrinsecă a operei de artă.

In ceeace ne priveşte, nu credem decât în puterea de creaţie a artistului, cuprinzând aci talentul şi cultura sa. Individul-artist, cu imensitatea copleşitoare a personalităţii sale este acela care are cuvântul. Proba că nu este decât aşa, ne-o serveşte starea mai perfectă decât oricând a industriei moderne şi care cu toate încurajările şi premiile instituite în literatură, n'a isbutit să „fabrice" un mare scriitor... Atunci când va veni artistul adevărat, el va trece peste aceste consideraţii.

Nu scăpăm ocazia de-a adăuga aci, credinţa, că pe viitor, problemele mari ale societăţii vor fi ridicate de scriitori, iar nu de savanţi. (Reluăm problema literaturii şi a ştiinţei). Geniul creator va construi poate, — dacă n'a construit cumva şi până acum, — o lume întotdeauna mai bună şi mai perfectă, fără ca ea să mai poată fi acuzată ca imposibilă de realizat. Omul de ştiinţă va prelucra atunci aceste idei; el va prelucra numai materialul după un desen anumit, pe care i l-a aşezat dinainte, — maestrul...

Nu e locul potrivit ca să intrăm în inima acestei probleme, mai ales că nu ne poate sta la îndemână nici un exemplu de care să ne putem servi. In felul acesta am degenera doar în simple, dar pretenţioase prognosticuri. De aceea, ne mulţumim, ca revenind asupra problemei **Literatura şi societatea**, să tragem următoarele concluzii:

a) Literatura şi societatea sunt într'o continuă interdependenţă. Ele acţionează reciproc, una asupra celeilalte. Părerea că literatura ar fi expresia societăţii, — şi invers, este deci greşită.

b) Punctele esenţiale, în care acţionează literatura asupra societăţii şi societatea asupra literaturii, sunt gustul şi elementul moral. In ordine descrescândă urmează elementul naţional, religios, ş. m. d.

Am dat problemei gustului o atenţie mai largă, întrucât de

resolvarea ei depinde cultura societății la un moment dat. De gustul sănătos al societății, depinde și mersul sănătos al literaturii. Deasemenea de gustul sănătos al literaturii depinde îndrumarea sănătoasă a societății. Elementul moral constitue o trainică legătură între literatură și societate. Literatura nu se poate lipsi niciodată de elementul moral.

Cunoașterea acestor lucruri sunt de importanță capitală, atât pentru public, cât mai ales pentru critică. Critica de mâine nu va mai judeca literatura după anumite rețete, ci va pretinde dela ea o expresie cât mai potențată în redarea complexului vieții omenești.

Scrisori din Noua Zelandă

Aukland, Aprilie 1930.

Amice,

In ultima scrisoare, prietenul meu a vorbit despre organizarea ideală a societății. Acum îți transmit aci conversația noastră despre cea mai importantă problemă care preocupă pe contimporani: problema războiului și a păcii.

— Inainte de a fi ajuns prisonier — povestește prietenul meu — și de a fi aruncat în lagărul de represalii din Schwarnstädt (Hanovra) am trecut prin lagărul de carantină Stralsund, în insula Dennholm (Marea Baltică). Apoi furăm transportați la Breezen (Mecklenburg), lagăr adevărat de represalii pentru ofițerii cari au refuzat să se întoarcă în Muntenia ocupată de Germani și de aici la Krefeld, unde ofițerii Sturziști se bucurau de un tratament ceva mai bun. Incă la Schwarnstädt, compatrioții mei s'au împărțit în două tabere: unii cari au plecat prin Krefeld spre Muntenia, alții, cari au rămas cu riscul de a muri acolo.

Cei dintâi erau partizanii Colonelului Sturza, trădătorul, cari plecau în Muntenia ocupată, ca administratori de plasă, prefecți, etc. Cei cari au rămas la Breezen, au fost expuși la cele mai grele represalii până la data de 1 Aprilie 1917, când a sosit ajutorul Crucei Roșii române dela Paris.

Acolo, la Schwarnstädt erau înfundați în bărăci improvizate, prisonieri de toate națiile: soldați și ofițeri francezi, ruși și români. Nu odată puteai vedea ofițeri francezi, tocmai pe timpul când se dădeau luptele decisive la sud pe valea Meusei, legați în curtea lagărului la stâlpul infamiei. Acolo, noaptea la luminiți de ceară, sau la lumina albastră a nopții, își povesteau ofițerii între pereții bărăcilor groaza celor petrecute și dorul după cei de departe.

— Astfel într'o noapte hărmălaia încetase — povesti unui din ofițerii francezi — și o liniște de pace se așezase peste câmpul de luptă. Nici vântul nu hăulea onomatopeic și nici norii nu mai acopereau cerul. O senzație amăgitoare ne sugeră ideea armistițiului. Liniștea era prea patriarhală ca să putem interpreta altfel tăcerea obuzelor. Elementele naturii indiferente tăceau și ele. Fluturi de noapte zburau pe deasupra în culori diferite și viețuitoare neadormite încă, dănțuiau. Soldații în tranșee sorb odihna și împrumută foc din luleaua pe care o poartă împrejur, cum poartă anumite triburi luleaua păcii, dând fumuri în cele patru direcții cardinale. Ici colo se vedeau dealungul tranșeelor mici focuri de țigări și sus licăriri de stele. Deodată la celălalt capăt al tranșeei noastre, la o cotitură se înaltă o voce de tenor, un cântec breton se ridică aburind din inima pământului. Și

jalea se frânge, se îndoaie ca dorul imens după țară, după pace și bucurii de idilă. Se îndepărtează sunetul, se întinde și se pierde departe, unde ultima stea la orizont pare aninată în sârma ghimpată. Deodată un zgomot încheie povestea din cântecul cu dragostea bretonă și un punct alb se arată ca un stegulet de pace departe dincolo la câteva sute de pași de tranșeele noastre. Punctul alb se apropie în noapte și câțiva inamici zboară spre noi fâlfâind stegulețul de pace improvizat.

Din depărtare strigă indulgență și îndurare. Ajunși în tranșeele noastre explică, cum au fost atrași de cântec, cum o forță puternică îi mânase ca pe niște somnambuli spre sunet și le mărea nostalgia amestecată cu durerea absurdității suferințelor. In cinstea noilor veniți un cântec se ridică pe aripi de tril, voios cu coloratură, în nuanțe albe de pace. Și zboară melodia peste natura moartă, deasupra neînțelegerilor trecătoare ale oamenilor, cu armonii de sfere par'că ar vrea să cuprindă, ca într'un bob de rouă, oglinda armoniilor universului. Ca într'un limbaj internațional sunetul cuprinde și aduce pe aripile ondulațiilor toate aspirațiile pașnice ale oamenilor, nostalgia luptătorilor învrăjbiți fără noimă și dorul după iubita îndepărtată, iubirea de fiu și de tată. In melodie amorțesc nervii oamenilor îndobitociți de furie și melodia va proclama drama generosității umane; sălbătăcia de o clipă dispare și oamenii nu vor mai avea nevoie de vin, de tutun și de opiu, ca să-și înzroabe furia și să-și liniștească cugetele cuprinse de frigurile monstruoasei vrăjitorii antropofage.

Intr'un colț al tranșeei, în liniștea serei și în întunerecul albastru al nopții un punct alb licărește ca o șuviță subțire de lumină ce țâșnește din măruntaele pământului. Punctul alb luat drept licurici la început, se mărea, se contura până ce, spre oroarea camarazilor, o figură neagră își face loc printre glii și zbughește sub formă de om din adânc sub linia tranșeelor și cu lampa în mânile întinse strigă „iertare, iertare camarade".

Magia sonoră a cântecului a înmărmurit toate vrăjmășiile spațiului și undele cerești ale melodiei au întors la sentimente omenești pe cei cari la o distanță atât de mică în tranșee așa zise *inamice*, se credeau dușmani deasupra pământului sau sub pământ. Se pregătea anume o oribilă surpriză printr'un tunel ce se săpa adânc sub pământ dealungul tranșeelor franceze, ca ceva mai pe urmă să le arunce în aer. Un jurământ solemn încheie cele câteva clipe de înmărmurire și groază, și își declară reciproc de a nu mai lupta împotrivă îndată ce se va lumina de ziuă. Totuși, ca să nu fie lipsă la apel camarazii *inamici* se retrag la limanurile lor și a doua zi, par'că cele văzute și auzite s'ar fi întâmplat în vis, nebunia continuă și ororile nu mai încetează.

Această adâncă neînțelegere, monstruoasă absurditate între adevăratele sentimente omenești adevărata rațiune a oamenilor și între folia frigurilor cari apar de odată și cuprind cu iuțeala fulgerului popoarele peste mii de leghe, să fie oare zodia apocaliptului? Legăturile cetății să fie oare prea înguste pentru a cuprinde revărsarea tumultuoasă a energiei umane ca să trebue să izbucnească încinsă în cercuri de fier cu atâta furie? E un haos profund în lume, un haos moral și un nou Socrate lipsește să predice din nou idealul etic în locul abjectului ideal estetic imoral pe care îl cuvântau toți Nietzsche-ii veacului nostru, și care nu putea să culmineze decât în acest neronian prăpăd imaginat de creerii bolnavi ai esteților cu fantezie lugubră și nervii amorțiți de opiu. Altfel descendenții din cei trei feciori ai lui Noe: Sem, Ham și Iafet, vor trebui să treacă de astădată prin purgatorul de foc spre curățirea stricăciunilor din generațiile înrăite ale secolelor. Pentrucă nu odată au încercat înțelepții să scoată această oroare afară din lege, și n'au isbutit cum n'au isbutit

să desființeze prin toate paragrafele codicelor, salvarea onoarei bărbaților prin duel.

Altădată, când luptele se dădeau aproape fără vărsare de sânge, războiul o fi avut avantajele sale: popoarele civilizate au cucerit seminții barbare, au răspândit cultura și au format unități sociale mai largi, mai înalte și mai complexe. Azi însă cu cât se perfecționează tehnica, cu atât ororile războiului se măresc; în centrul vacarmului viitor va piere tocmai elita societății umane și bogățiile acumulate cu truda generațiilor se pierde. Urmează o moliciune a inteligenței, regres al culturei și abolirea moralei. Și să nu se creadă, cum le place a crede partizanilor acestui fel biologic de *emulare* a națiunilor, că războaiele au făcut civilizația. Tocmai dimpotrivă, războaiele au întârziat-o în mersul ei și au încetinit circulația vitală a organismului social: urmează istovirea, sleirea și lâncezeala unităților sociale. Marii cuceritori au supus lâncezelii națiuni întregi; împărății vor lărgirea teritoriilor lor chiar împotriva popoarelor și sugrumă libertățile celor subjugați.

Va veni o vreme când popoarele vor înțelege că puterea colaborării în comun va fi mai eficace decât forța emulației. Pentrucă nu acestei forțe se datorește, cum cred unii învățați (Spencer) formarea tipurilor superioare în evoluția lor dela ființele monocelulare la om, ci tocmai dimpotrivă: colaborării.

Tot astfel în viitor, numai prin asociație se vor putea realiza beneficiile de care are nevoie omenirea pentru existența ei și pentru promovarea culturii. Se cunoaște exemplul celebru al lui J. B. Say, despre fabricarea cărților de joc: câtă vreme un singur lucrător desenează o singură carte pe zi, prin colaborare o sută de lucrători ar putea să fabrice câteva mii de cărți de cap. Prin colaborare, puterea producției se mărește în proporții uriașe și producția societății omenești, atât materială cât și intelectuală va fi cu atât mai mare cu cât cadrele ei vor fi mai largi.

In loc ca regii să caute a mări această producție prin mărirea teritoriilor, ceeace e sinonim unui jaf lăturalnic, să caute a o mări prin colaborare și diviziunea muncii. Intr'adevăr popoarele democratice sunt mai puțin războinice, pentrucă ele caută să realizeze maximul de producție mai mult prin muncă decât prin cuceriri și jaf. Intr'un regim republican spiritul militarist dispare. Statele imperialiste sunt prin excelență militariste. In 1815 Anglia a ajuns stăpâna incontestabilă a mărilor și cel mai puternic imperiu colonial: cuprindea 1/5 din întreaga suprafață a globului și 1/4 din totalul populației. Grație acestei puteri, Anglia se crija în apărătoare a libertății mărilor și a libertății popoarelor de pe glob. Se întâmplă însă că în decurs de un secol, Germania prin metoda sa specifică de organizare și disciplină economică, a reușit să-și mărească producția în proporții de două ori mai mare decât Anglia, iar flota în proporții de trei ori mai mare. Pentru răstrarea egemoniei sale politice și economice, Anglia avea neapărată nevoie de un războiu. Germania la rândul ei nu putea uza in ultima analiză decât de acelaș mijloc, pentru a încerca spargerea marelui front economic mondial al Angliei. Prin legătura ce o stabilise Germania cu Turcia a întârziat puțin tendința Angliei de cucerire a globului prin anexarea Egiptului, Siriei, Arabiei până la Indii. Pretutindeni, în Asia mică, în Africa și chiar spre îndepărtatele Indii, întâlneau pe Germani în calea lor. Rivalitatea acestor două state imperialiste era atât de evidentă, încât izbucnirea unui războiu era lucru consacrat. Neînțelegerile diplomaților se resumau doar la chestii timp: războiul va trebui să izbucnească în 1912, în 1914 sau ceva mai târziu? In acest scop Germania gravitează spre Est și înființează acea faimoasă grupare de state care se numea: *Mitteleuropa* și care îi asigură preponderanța. Năzuința Germaniei era să mai cuprindă în această grupare lumea slavă și Japonia, ca astfel să poată încolăci dela Nord dominionurilor engleze.

Această tactică era de altfel, urmată de Germani încă de pe vremea lui Bismark. In acest scop a fost anexată Alsacia și Lorena. Statul care avea să stăpânească această provincie franceză, va putea purta fără prea mari riscuri, cel mai mare și cel mai îndelungat războiu: formidabila producție a acestor provincii (22 milioane tone de fontă anual) procura o cantitate nebănuită de material de războiu. Germania privată de aceste provincii s'ar fi aflat în imposibilitate fizică de a face un războiu cu întreg globul.

Si toate aceste tendințe imperialiste erau îmbrăcate în aureola *intereselor civilizației:* ambele popoare se erijau în apărători ai moralei adevărate, ai purității de rasă și răspânditori ai culturii pe întreg globul. Englezii au dat expresie acestei misiuni prin misticismul puritan al unui Carlyle, încă cu o jumătate de secol în urmă și Germanii pregăteau plan diabolic de subminare prin factorul de *organizare* cel mai disciplinat pe care l-a cunoscut vre-odată o națiune, factor, care după vorbele celebre ale lui Ostwald „este descoperirea Germanilor". Or această forță uriașă pe care le-a pus-o într'adevăr la dispoziție munca organizată prin colaborare disciplinată, ar fi trebuit să fie utilizată într'un scop mai nobil al omenirei, decât al acestui plan diabolic de subminare. Instinctul disciplinei și al muncei colective, Germanii ar fi trebuit să-l aservească intereselor omenirei: să facă laboratorii de știință și producție cel puțin tot atât de înzestrate cât uzinele de crucișetoare.

Omenirea va trebui în sfârșit să înțeleagă că nu prin desbinare se va putea forma societatea viitorului și prin frământări și lupte. — lupta este legea biologică numai în lumea viețuitoarelor de *specii diferite*, — ci prin colaborare și organizare disciplinată. Va trebui ca societatea să se supună colaborării prin diviziunea muncii, care este marea lege a producției moderne. Prin aceasta producția va putea crește în proporții geometrice și populația va putea fi salvată și de pericolul desindividualizării: cu cât producția va fi mai mare, orele de muncă vor fi mai puține și astfel omul devenit ceeace Germanii numesc „*Teilmesch*" în marea uzină a diviziunei muncii, se va putea îngriji să-și cultive și propria sa personalitate. Pentru o astfel de propășire războiul rămâne anacronic și negativ. „Sunt două sisteme: — spunea Napoleon la Sf. Elena — trecutul și viitorul; prezentul nu-i decât o tranziție penibilă. Care trebue să triumfe? Viitorul, nu-i așa? Ei, bine, viitorul este inteligența, industria, pacea; trecutul, a fost forța brutală, privilegiile, ignoranța. Fiecare din victoriile mele a fost un triumf al ideilor Revoluției. Victoriile se vor realiza într'o zi fără tunuri și fără baionete".

— *Oscar.*

Probleme, polemici si raspunsuri.

PROBLEMA EVREIASCĂ

I. H. Armeni.

De câtva timp primim la redacție scrisori prin cari unii cititori ne cer ca în calitatea noastră de revistă pentru probleme sociale, să ne pronunțăm cu privire la această problemă.

Fără îndoială că nu putem ignora o chestiune de o importanță atât de mare încât trece granițele țării noastre, având însă în vedere că o expunere obiectivă a ei, necesită un studiu îndelungat și minuțios, unul din redactorii noștri a fost în-

sărcinat cu acest studiu care va și apare în curând în coloanele revistei noastre.

Până atunci însă, notăm, fără a intra în fondul chestiunei, că *a te închide ermetic în fața tuturor încercărilor ce se fac pentru apropierea între popoare și a atribui tuturor acestor încercări* — fără vre-o cercetare prealabilă — *surse, sprijin și interese exclusiv jidovești,* ni se pare a judeca prea simplist.

Socotim mai departe că a te izola în carapacea unui naționalism strâmt, și a afirma că Liga Națiunilor, limba esperanto, Paneuropa, Internaționala a III-a sunt creații exclusiv jidovești, cari vor să dea „stăpânirea politică a lumei" pe mâna lui Trotzki (Braunstein), Zinoview (Apfelbaum) et Co, nu înseamnă a cunoaște problema evreească și mai puțin a o soluționa.

Totuși vom adăoga că problemele de ordin internațional n'au purces întotdeauna din surse evreești. Istoria stă dovadă că pentru apropierea între popoare au militat cei dintâi creștinii și că fondul sufletesc comun al creștinilor a constituit cimentul de închegare și unire între popoare și poate tot numai el va fi în stare să realizeze, din diversitatea furnicarului omenesc, o singură turmă, având acelaș păstor.

Dela Hristos încoace, toate actele mari ale omenirii se resimt de influența învățăturilor acestuia. Reformele pentru cari au luptat oamenii (eliberarea sclavilor, drepturile omului, dreptul de autodeterminare a națiunilor) au strânse legături cu principiile creștinești. Iar dacă acum în urma răsboiului trecut, omenirea caută să se regăsească, să se înțeleagă, să se apropie, trebue atribuit oare aceasta unui plan alcătuit diabolic?

Și chiar presupunând că toate „problemele internaționale" ar fi fost luate în antrepriză de Alianța universală izraelită, urmează oare că ignorându-le, sau respingându-le în bloc, am scăpat de ele?

Dacă celelalte țări le iau în serios, le discută, le soluționează, încheie convenții, le putem noi oare ignora, când în mod firesc, interesele noastre sunt legate de ale celorlalte țări? Și așa fiind, nu e cam tardiv un asemenea limbaj, sau nu e oare neserios?

Este timpul să înțelegem toți, că dacă există o problemă evreească, ea nu va putea fi soluționată prin strigătul: *„jos jidanii!"* și nici prin abandonarea intereselor noastre în convenirile și conferințele internaționale, ci prin altceva:

Vor evreii să ne robească economicește? (în parte au făcut-o). Ei bine, remediul nu-l vom găsi decât în instruirea poporului nostru și în întărirea lui economică (păstrând mijloacele oneste pentru a nu-i altera fondul sufletesc prețios să-l îndrumăm totuși spre o viață economică mai activă, stimulând inițiativa și energiile lui și încurajându-le prin legiuiri potrivite).

Vor evreii să falsifice (şi au isbutit în parte) *întreg felul de a gândi al creştinilor?*

Să se înceapă o acţiune lămuritoare a intelectualilor arătând *până unde* şi cum au întreprins evreii acest lucru.

Dar toate acestea fără zgomot, fără manifestaţii, spargeri şi scandaluri. Acţiunea să se petreacă în *adâncimi de suflete*, acolo să sporească clipă cu clipă nu *ura*, ci *dragostea pentru ai tăi* şi *pentru ridicarea lor* şi ea să se transforme încet dar sigur în *acţiune tenace* şi *conştientă* pentru a preîntâmpina răul.

Câţi intelectuali nu s'au înstrăinat de mişcarea antisemită, numai din cauza formei ei brutale şi a discreditului ce l-au aruncat asupra ei elementele neserioase, pornite poate chiar din tabăra inamică?...

Nu *împotriva* jidanilor, ci *pentru* români să fie deviza!...

O acţiune energică pornită în acest sens ar avea adeziunile tuturor oamenilor de bine, iar cât priveşte problemele de ordin internaţional, rămâne de văzut până unde, ele pot fi discutate şi până unde se poate adera la soluţia lor, fără a pierde din vedere interesele permanente ale neamului.

Şi oare poate fi cineva *vinovat* în căutarea *conştientă* a unei punţi de trecere între realităţile zilei de azi şi aspiraţiunile noastre de mâine?...

Suprema înţelepciune a vieţii nu consistă oare într'un maximum de realizări, chiar dacă pentru a ajunge la ele au trebuit făcute anume concesii? Şi *intransigenţa agresivă* a folosit ea vre-odată la ceva?

Iar ca încheere o altă întrebare: Care dintre cei doi *„apostoli"* ai neamului au binemeritat mai mult dela patrie *Nic. Iorga* sau *A. C. Cuza?*...

Unul cu hărnicie de albină, făureşte în tăcere energia zilelor de mâine, iar celălalt închină o viaţă întreagă unei lupte dârze, dar, care n'a adus încă rezultatul dorit. Nu întotdeauna linia dreaptă duce mai repede la scop!... Iar dacă e să apreciem metodele s'o facem după rezultat!... E mai bine.

RECENZII

Dr. K. STRUPP: *Das Werk von Locarno.*

Renumitul autor şi adânc cunoscător al dreptului ginţilor desvoltă cu o competenţă recunoscută inel de inel din seria de convenţii însemnate ce au dus la stabilirea acordului dela Locarno din 16/X 1925. Restabilind nişte raporturi normale între statele cari până eri alaltăieri, stăpânite de curente naţionaliste mai puţin decât şoviniste şi stăpânite de grija de a preveni distrugerea cercului de cultură apusean. Inetresele pot să se încrucişeze pentru moment. Aceasta nu exclude ca două interese să aibă nevoia aceluiaş colorit. In fond însă rămân distincte isvoarele lor fiind diferite. Astfel se poate explica mozaicul bizantin a tratatVelor diplomatice europene postbelice. Punctul de încrucişare ale intereselor aliaţilor a fost tratatul

de pace dela Versailles, în care cerințele minimale ale Franței se cuprind în următoarele articole:

Art. 42. — Il est interdite à l'Allemagne de maintenir ou de construire de fortifications soit sur le rive gauche du Rhin soit sur le rive droite.

Art. 43. Sont égallement interdits dans la zone définie, à l'article 42, l'entretien ou le rassemblement de forces armées, soit à titre temporaire.

Art. 44. Au cas ou l'Allemagne contreviendrait de quelque manière que ce soit, aux dispositions des articles 42 et 43, elle serait considerée comme commettant un acte hostile vis-à-vis des Puissances signataires du présent Treité et comme cherchant la paix du monde.

Aceste garanții minimale Franța nu le considera ca suficiente și căuta orice cale pentru a încheia convenții, chiar militare cu Anglia și St. Unite, cari să oblige pe aceste două puteri într'o măsură mai imediată, eficace și absolută. Aceste demersuri diplomatice nereușind în măsura dorită, Franța se asigură de Belgia și Mica Ințelegere, în special Cehoslovacia. Atmosfera rămâne însă încărcată din cauza neînțelegerii dintre Franța pe de-o parte și Anglia și St. Unite pe de altă parte. Incercările Germaniei de a se împăca cu Franța nu avură nici un ecou aci unde personalitatea puternică a lui Clemenceau, Foch și Tardieu înlătură orice spirit de conciliere.

Apare tot mai precis dorința după liniște și bună ințelegere. Acest suflu își află un propagator zelos în cabinetul Luther, Stresseman care prin memorii și contramemorii, unde compunea vederile și dorințele Germaniei, ocaziona tratativele directe pentru lichidarea războiului. La aceste tratative au participat Luther, Stressemann, Briand, Chamberlain, Vandervelde, Scialoja, Mussolini, Skryzinski și Beneș. Dorința acestora de a restabili un regim politic, juridic și economic normal se evidențiază din aliniatul final al preambului:

„Les représentants des gouvernements déclarent avoir la ferme conviction que l'entrée grandement à aménér une detente morale entre les nations qu'elle facilitera puisseamment les solutions de beaucoup des problèmes politiques ou economiques conformément aux intérêts et aux sentiments des peuples et qu'en raffermissant la paix sa sécurité en Europe, elle sera de nature à hâter d'une manière efficace le désarmement prevu par l'acte 8 du Pacte de la S. D. N.

Condițiile dela Locarno sub raportul obiectului se descompun în:

a) pactul de vest;

b) convenția de arbitragiu între Germania și Franța;

c) tratate de arbitragiu ale Germaniei cu Polonia și Cehoslovacia.

Art. 2.: „L'Allemagne et la Belgique et de même l'Allemagne et la France s'engagent reciproquement à ne se livrer de part et dautre a aucune attaque ou invasion à ne recuvrir en aucun cas le guerre".

E un angrenaj al cărui psihic cu siguranță că va realiza ceeace-și
M. UȚĂ. A. COMTE ȘI ESTE-
morale entre les nations..."

M. UȚĂ, A. COMTE ȘI ESTETICA.

Comte voia să fundamenteze un nou sistem social reînviind ideile morale și intelectuale ale conștiinței colective. El voia o politică pozitivă fondată pe rezultatele generale ale științei pozitive. Deaceea politica lui a fost precedată de o filosofie pozitivă. Prin această operă prealabilă el sistemizează cunoștințele științifice introducând o „ordine logică în concepția pozitivă a universului". El face o clasificație a științelor după indicațiunile ordinei naturale a universului, dela cele mai simple la cele mai compuse. Prin legea celor trei stări el dă o sinteză istorică a spiritului uman. Sociologia este la Comte complectarea și rezumarea ierarhiei pozitive. Politica pozitivă degajează principiile organizării sociale. Orice regenerare socială se face prin prealabilă regenerare a vieții efective care e fundamentul moral al societății. E un fundament subiectiv care crează religia umanității.

Societatea, după Comte, este un sistem de păreri comune cari se

reduc la concepţii intelectuale. Arta şi morala se subordonează şi ele „regimului intelectual".

Arta e reprezentarea ideală a realităţii. Şi ea se conformă unor reguli de evoluţie progresivă a obiectului ei.

In ultima analiză ea exteriorizează stări de spirit colective. Astfel estetica intră în sociologie. Idealizarea artistică poate provoca o regenerare morală. Ea este cea mai completă reprezentare a umanităţii despre realitate.

Modificarea reprezentării constitue idealizarea şi ambele se întregesc prin expresie. Expresia e în funcţie de viaţă socială, de aici variabilitatea genurilor artistice.

Expresia e de origină estetică; astfel vorba derivă din cânt, iar scrisul din desemn; limbagiul exprimă emoţii.

In ordinea unei complexităţi progresive artele se clasifică astfel: poezie, muzică, sculptură, pictură şi arhitectură.

Arta în concepţia pozitivă are rolul de a idealiza funcţiile sociale transformându-le în obiecte de veneraţie. Ea organizează cultul femeii „întruparea ideală a elementului afectiv". Reprezentarea ideală exprimă năzuinţele îndepărtate, sbuciumul sufletului omenesc. Arta e astfel realitatea subiectivizată. Afectivitatea în artă este fundamentală. In tendinţele şi expresia ei însă, arta apare ca o producţie socială.

Lucrarea dlui M. Uţă e un model de gândire impecabil cristalizată. Lucrarea de azi a dlui M Uţă — atât de clară în expunere dovedeşte o temeinicie a cunoştinţelor din cari — suntem siguri — va împărtăşi pe cititori şi pe mai departe.

b. in.

L'ESPRIT INTERNATIONAL. Ianuarie 1930. Marcell Handelsman: *Ideia apropierii între naţiuni în istoria modernă.*

Caracteristica timpurilor moderne este *statul-putere*. Acesta a existat şi în antichitate, s'a destrămat în evul mediu şi s'a consolidat în zilele noastre. Inainte acest stat era inseparabil de suverani, astăzi a apărut ca independent, creîndu-şi organele sale, ca adevărate instrumente pentru menţinere — finanţele, armata.

Mai mult: şi-a creiat morala lui. Astfel *forţa de constrângere*, impunând indivizilor componenţi anumite atitudini. Nu-i lipseşte nici *prudenţa*, care apreciază consecinţele conduitei lui.

Şi statul a creiat un *ideal de echitate spre care* converg toate sforţările lui, ca o justificare a atotputerniciei lui.

Ceeace caracterizează mai mult statul este tendinţa crescândă de expansiune, de a absorbi cât mai multe naţiuni, ce se vădeşte mai cu seamă sub forma conflictelor. Fireşte, că desfăşurarea războaielor se brodează din afară de această tendinţă şi pe motive sufleteşti, fie religioase — războiul de 30 ani — fie filosofice. O schimbare de concepţii implică totdeauna o schimbare a formelor de manifestare. Din colaborarea acestor doi factori s'au deslănţuit cele mai multe războaie.

Important este faptul că după fiecare conflict se simte *trebuinţa unei păci internaţionale*, unei apropiere, ca o urmare firească, a oboselii ce înfăşură sufletele. După asemenea conflicte s'au elaborat planuri de pace. Istoria însuşi ţese din alternanţa acestor două stări.

O cercetare schematică în istorie ne va confirma cele de mai sus.

In veacul al XVI Habsburgii dominau în Europa, fapt care a produs reacţiunea Franţei împreună cu alte state. După încehierea războiului, s'a elaborat un plan de pace internaţională de Henric V. Nu s'a putut realiza, căci consolidându-se Franţa sub Ludovic XIV, caută să se întindă în toată Europa. Se produce reacţiunea întregii Europe coalizate. Despre terminare acelaş lucru: o pace între naţiuni. S'a dat un asemenea plan de către Saint-Pierre: „*Le traité de paix perpetuelle*". Nu s'a realizat

In veacul al XVIII—XIX Europa este plină de revoluții locale și naționale, fapt care a dus, firește, la redactarea sistemelor de pace de către *Kant* și *Rousseau*. Rezultatul a fost acelaș.

Se cunoaște războiul mondial ce a dus — ca și înainte — spre dorința păcii universale, concretizată în *Liga Națiunilor*.

Iată deci, că dorința actuală de apropiere între națiuni, nu este nouă. Ea s'a manifestat și în trecut la fel, ca o consecință a războiului. Mai mult: aceasta ne indică faptul că istoria are o evoluție lentă, o linie constantă de desvoltare a umanității.

I. O.

